Zalai Károly

Avignoni emlék

59.

No persze e fotó után rögtön egy másik kerékpárost ábrázoló fénykép jut Joachim eszébe, amit a holland Samuel (Sem) Presser készített 1949-ben; *Centrum Parijs* a holland címe, s egy hágai aukción sikerült Joachimnak megszereznie. Mintha Erich Rühl fotójának a „másik oldala" lenne. Itt is egy magányos biciklis látható, ugyanabba az irányba megy, mint az a német, és a fotós nagyjából ugyanabból a távolságból kapta le távolodó, körülbelül ugyanabban a tempóban haladó alakját. Itt is szembe süt a nap, még korán van és hűvös. Az utca szinte néptelen, mintha a boltok még zárva lennének, ez a kerékpáros is melegen van öltözve, és ő is sapkát visel, és némi nedvesség csillog az alig fél méter széles járda mellett. Ám ez az utca keskeny, úgy tűnik, épphogy elférne rajta egymás mellett két autó, és üres, nem parkol és nem is közlekedik rajta egyetlen autó sem. A biciklistől pár méterre egy férfi sétál az utca árnyékos oldalán, a másik oldalon egy gazdátlan kerékpár látható a falnak támasztva. Távolabb egy üres kétkerekű kordé parkol, s onnan úgy száz méterre két alak látható, az egyik kerékpáron ül, erősen oldalra dőlve. Így hallgatja a másikat, aki az utca közepén áll, s épp súg valamit, vagy – s ez az ötlet még jobban tetszik Joachimnak – épp egy puszit nyom a biciklista arcára. Micky Bar; CREPERIE olvasható (igen nehezen), az utca túl oldalán két egymás mellett lévő cégéren. Ez látható a képen, de hogy mit akart igazából lekapni az ekkor harminckét éves Samuel Presser, arról mindenki szabadon dönthet, saját fantáziája szerint. Joachim azért szeretett bele a képbe, mert titokzatos derű hatja át, talán az, amit Samuel érzett, érezhetett, hiszen pár évvel azelőtt egy hajszálon függött az élete. Zsidó volt, s szerencséjére nem találták meg őt a németek arnheimi búvóhelyén. Győztesként került ki tehát ebből az életre halálra menő háborús bújócska játékból, így aztán szabadon ellátogathatott a világ – már négy éve szabad – fővárosába, megállhatott a kora délelőtti utcán, csak azért, hogy megörökítse ezt a képet. Már nem kellett sárga csillagot viselnie, nem kellett attól tartania, hogy zsidó volta miatt valaki följelenti, arról nem beszélve, hogy nem volt már senkinek sem törvény adta joga arra, hogy koncentrációs táborba hurcolja, hogy ott aztán meztelenre vetkőztesse, és jól befűtsön vele. Valami ilyesmi, egyszerűnek nevezhető életöröm érződik ezen a képen, ami Joachimot azonnal megragadta, pedig fogalma sem volt

arról, ki ez a Sem Presser. Később, amidőn a fotót nézegette, eszébe jutott, hogy tulajdonképpen ő is üldözött volt, több mint két évtizedig bujkált, sunnyogott a fal keleti oldalán. És amikor végre kiszabadult kényszerű búvóhelyéről, ő is megrészegült a szabadságtól, és ide-oda utazgatott a földgolyóbison, majd pedig beleszeretett a fotókba, s gyűjteni kezdte a világ legjobb fotósainak fotópapíron fixált pillantását… Egy kerékpáros. Párizsban. Kora délelőtt, szinte az utca közepén kerekezik. Mert az utca üres, talán azért, mert a legtöbb ember alszik még, bár már rég fölkelt a nap. De csak a munkások kelnek korán, az átlag párizsi itt a belvárosban még szunyókál, kialussza magát. Lehet, hogy vasárnap van, és előző nap a közeli bisztrókban, éttermekben és kocsmákban jól bevacsorázott, aztán pedig fölöntött a garatra. Csak egy-két ember indult el a sarki kávéházba, hogy az újságot átlapozva, kávét kortyolva, cigarettázva fölkészüljön az előtte álló napra. Délelőtt séta a Luxembourg-kertben, nagy ebéd, aztán kártyaparti, esetleg focimeccs, délutáni szunyóka, este kávéház, biliárd vörösbor, pernod vagy sör mellett. Megbeszélni a bajnokságot, a győztes háborút, a szocialistákat, a gaulle-istákat, a kenyér árát, a lányok lábát, a nyári szabadságot, a jövő hétvégét; az életet. Itt minden lehetséges. Ez Párizs. Itt csak azok élnek, akik itt születtek vagy ide tudtak költözni, mert nem állta útjukat tenger, szögesdrót vagy a nincstelenség. De ha már itt vannak, mindegy mi lesz velük. Megállnak az utca közepén, s a távolba néznek. Szabadon siklik a szem, megsimogatja a házak falát, a cégéreket, a kirakatokat, a redőnyöket, a járda mellett a kanálisba csorgó vízpatakot, a napfényben csillogó ablakokat, a párizsi-kék eget, a napot, mely csak itt ragyog ilyen szabadon. Béke van! Mit kívánhat még az ember!? 1949-ben ennél nem lehet sokkal többet. Ez az egyszerű öröm itatja át a kép minden szegletét. Innen kétszáz méterre pedig két ember találkozott. Talán már évek óta álmodoztak egymásról. A fiú lefékezett, majdnem eldőlt örömében, de hamar kitette jobb lábát, s lihegve azt mondta, rád vártam egész életemben, te gyönyörű lány! És ezért az őszinte vallomásért kapott egy puszit. Így kezdődött, ezen az utcán, 1949 kora délelőttjén, vasárnap egy hatalmas szerelem, melynek még most sincs vége, ebben Joachim teljesen biztos.

60.

Gondolatai Párizsban maradnak, Brassai (Halász Gyula) 1937-ben készített *Colonne Morris* című fotóját idézi meg magának. Az éjszaka készült fotó jobb oldalán egy hirdetőoszlop látható, valószínű valamelyik gazdagon kivilágított párizsi park mellett. A ködös éjszakában hét darab kandeláber csillog romantikusan. A nyolcadik az oszlop takarásában áll,

így nem látható, csak erős fénye, amely által fokozott hangsúlyt kapnak a hirdetőoszlop kontúrjai, különösen a sötét, csúcsos kupoláé. Az oszlopnak saját világítása is van, így látható, mennyiféle plakát díszeleg az oldalán; egyébként egyik sem olvasható. De nem is ez a lényeg, az ember nem törődik a plakátok föliratával, hanem rögtön a kép másik főszereplőjével kezd foglalkozni, egy télikabátos, kalapos férfi alakjával, aki úgy áll ott, mintha valamelyik plakátot nézné éppen. Neki is csak a kontúrjai látszanak, s persze meglehetősen élesen, hiszen mögötte is ott csillognak az éjszakai lámpások fénygömbjei. Bal keze a kabátja zsebében van, a jobbjában pedig, bár nem látható, cigarettát tart. Ebben Joachim teljesen biztos. Olyan cigarettázós a tartása, s a könyöke is pontosan úgy hajlik. Ha az ember egy kicsit hosszabban nézi a fotót, és hagyja, hogy átjárja az éjszaka nyirkos hidege, s képzeletben bele-beleszív a cigarettába, egy idő után megérzi, hogy a férfi valami mulatóhelyet keres magának. Hideg van, fázik, jólesne egy ital, egy nő ölelése, valami harsány zene, esetleg tánc, banális szavak, nevetések. Vagy menjen a Moulin Rouge-ba, a Folies Bergère-be meztelen kebleket bámulni? Aztán ott van még a Saint-Denis és a Saint-Martin kapu környéke, ahol egy százasért szerelmet vehet magának. Mert neki soha sincs szerencséje a nőkkel, rosszul táncol, ha beszélni kell, mindig lebénul, gyatra a humorérzéke, és rossz szagú a szája. Így aztán hiába jött el a szombat este, megint egyedül van, tele gerjedelemmel. És ez lerítt róla, valószínű ezért fényképezte le Brassai úgy ezt az oszlopot, mintha egy óriási fallosz volna, amely beledöfi magát a koromfekete égbe. Magányos férfi tele vággyal, s ott van körülötte az éjszakai Párizs, a csalfa kacajokkal, izgató léptekkel, parfümszaggal és kósza zenehangokkal, amelyek egyre erősebben áradnak, minél közelebb az éjfél. Sötét van, a férfi lépteket hall. Órájára néz. Fölhajtja kabátja gallérját, eldobja a cigit, rátapos határozottan, szinte dühösen. Döntött. Behúzódik az árnyékba, s kiles onnan. A nő magányos, a parkon át jön, sietős, fürge léptekkel. Fiatalnak tűnik és karcsú. A lábai formásak. A férfi nagyot sóhajt, és elindul felé. Mintha a vérpadra menne. Fél. A fényben egy pillanatra elvakul. De aztán megacélozza magát, megcélozza a nőt, izmai megfeszülnek, szíve a torkában dobog. Amikor egy vonalba érnek, finoman megemeli a kalapját, s azt kérdezi a legbehízelgőbb hangján, hogy a kisasszony nem inna-e meg vele egy kávét valahol... Itt általában abba szokta hagyni Joachim a képzelődést, mert eddig még nem volt kedve hozzá, hogy elképzelje, mi lesz ezután. A nő megijed, és anélkül, hogy válaszolna, fokozva léptei sebességét, szinte elfut? Vagy megáll, és sokat ígérően mosolyog? Esetleg megkérdezi, van-e elég pénzed hozzá, szépfiú? Ki tudja miért, most azonban Joachim képzeletében először

tovább folytatódik a jelenet. A nő nem áll meg, hanem kikerüli a férfit, s közben szinte az arcába köpi a választ „hagyjon békén, különben sikítok", s faképnél hagyja. A férfi még utána szól, hogy „mit képzelsz magadról, te buta tyúk!?" Aztán csak megy mérgesen tovább, be a parkba, a legszívesebben elsírná magát, s egyszer csak egy újabb nő jön vele szemben.

De őt már nem látja se Brassai, se Joachim, csak ez az ismeretlen, nagykabátos, kalapos férfi…

61.

Az albumában a következő oldalon Humphrey Spender *Father and Son* című, 1936-ban készült fotója következik, amely most olyan erősen s annyira valóságosan villan föl előtte, hogy úgy érzi, nem kell mást tennie, csak lépni egy nagyot, és máris ott nézelődik a férfi és egy három-négy évesnek tűnő gyerek mögött, akik – egymás kezét fogva – egy kikötői dokk szélén, pár méterre két egymás mellett álló hajótól, a tengernél bámészkodnak. De nem egy irányba néznek. A micisapkás férfi a kikötő túloldalát figyeli, a kisfiú meg enyhén előre dőlve, a tőlük jobbra lévő, szögesdróttal lezárt kerítés mellett bámul valamit. Átellenben egy hatalmas tengerjáró kontúrjai láthatók, mögötte óriásdaruk, több is, kikötői épületek sora, hátul a horizonton egy nagyobb gyárváros sziluettje, néhány élesebben kiváló templomtoronnyal. Joachim arra gondol, talán Liverpoolban készült a fotó, bár ő soha nem volt ebben a városban. Nem különösebben érdekelték a hajók, kikötők, sőt maga a hajózás sem. Bár eszébe jut, hogy Jürgennel és Irenével Warnemündében egyszer arról álmodoztak, hogy elkötnek egy csónakot, és vidáman fütyörészve áteveznek Svédországba… 1936. Amikor Joachim megvette a fotót, utánanézett annak, mi minden történt ebben az esztendőben. És mivel valamikor jogász volt és a történelmet is szerette, kiválóan emlékszik a legfontosabb eseményekre. Az év elején például meghalt V. György brit király, akit március elsején elsőszülött fia, a férjes asszonyok nagy kedvelője, VIII. Eduárd (Edward) követett a trónon. Hét nappal később a német hadsereg bevonult a demilitarizált Rajna-vidékre. Ezzel egy időben Hitler feloszlatta a birodalmi gyűlést, és új választásokat tűzött ki március végére. Sarraut francia miniszterelnök másnapi rádióbeszédében elfogadhatatlannak tartotta, hogy Berlin felrúgta a nemzetközi egyezményeket. Hitlert hiteltelen politikusnak nevezte, akivel nem kívánatos tárgyalni. Március 9-én a brit alsóház ülésén az angol külügyminiszter is elítélte a rajnai megszállást. Eden azon véleményének adott hangot, hogy ugyan megsemmisült a nyugat-európai béke egy fontos alapja, de ebből mégsem lehet német fenyegetést kiolvasni. Május elején a Palazzo Venezia

erkélyéről Mussolini bejelentette, hogy Abesszínia – ahol hosszú háborút folytattak az olaszok – „csatlakozott" az olasz királysághoz. Néhány hét múlva a Népszövetség rendkívüli közgyűlésen elvetette a megtorlásokat Olaszországgal szemben Abesszínia elfoglalása miatt, ugyanakkor nem ismerték el Olaszország afrikai hódítását. (Ami persze nem különösebben izgatta a római politikusokat.) 1936 nyarán három fontos esemény követte egymást: kirobbant a spanyol polgárháború a fasiszta lázadók és a demokratikus köztársasághoz hű erők között, augusztusban megnyitották az olimpiát Berlinben, Moszkvában pedig Zinovjev és Kamanyev letartóztatása után megkezdődött a 16-ok pere, amely a nagy sztálini tisztogatás kezdetét jelentette. Szeptember végén Palesztinában a hónapok óta tartó arab zavargások miatt ostromállapotot hirdettek. Ugyanekkor Mussolini bejelentette, hogy Róma és Berlin egyezményt írt alá, amellyel megalkották „Európa tengelyét". November 6-án a német Condor légió bevetésre indult spanyol földre. Decemberben pedig súlyos alkotmányjogi vita robbant ki Angliában a király tervezett házassága miatt. Ugyanis VIII. Eduárd egy elvált asszonyt akart feleségül venni. Mulatságos helyzet: Németország nyilvánvalóan háborúra készülődött, az összes környező ország veszettül fegyverkezett, a kis országok egymással acsarkodtak, Spanyolországban már hónapok óta folyt a vér, az angol parlament eközben a király magánéletéről vitázott. Eduárd nem sokat vacakolt, mivel a parlament ellenezte a házasságát, ő első és utolsó angol királyként sutba vágta a koronáját, és az arájával (aki már kétszer is elvált, igaz, másodszor pont Eduárd miatt) elköltözött Angliából. Az új király VI. György lett. A tengernél álló férfit és gyermeket azonban nyilván nem érdekli az angol királyi ház válsága, talán nem is tudnak róla. A kisfiú királyokról csak a mesében hallott, a férfinak meg több baja van annál, hogy a koronás fők sorsáért aggódjon. Fél éve az utcára tették a hajógyárból, s már alig van pénzük. Munka nincs, hiába talpalt hetekig egyik helyről a másikra, mindenütt ajtót mutattak neki. Az asszony ugyan takarítani jár gazdag családokhoz, de amit ezért kap, abból nem lehet megélni. Amióta otthon van, megöli az unalom, s az asszony is mindig morog, hogy nem csinál semmit. Most is azért jött el a kikötőbe a gyerekkel, hogy ne lábatlankodjon odahaza. Vágyakozva nézi a gyárat szemben. Bár nem szerette a munkáját, de így, zakóban fagyoskodva, mit nem adna azért, ha megint a fűtött műhelyben sepregethetne. Fájó szívvel gondol vissza a szép időkre, amikor munka után a cimborákkal kocsmázni ment, s arról ábrándozik, hogy megint ott ül közöttük, hallgatja vidám tréfáikat. Nem is tudta, milyen jó dolga van. Most még kenyérre sincs pénzük, hideg a lakás, morcos az asszony, a gyerek pedig állandóan

nyafog, hogy éhes. Szegényke. Még jó, hogy eszébe jutott a *Kincses sziget*. Ez volt gyerekkorában a kedvenc könyve, még az apjától kapta. A szekrényben bukkant rá, és elkezdett a kisfiának fölolvasni belőle. Kezdetben nem ment jól, ki-kifogtak rajta a betűk, hisz legfeljebb nagy néha újságot lapozgatott, de aztán egészen belelendült, szinte megrészegedve a gyerek pillantásától, ahogy tátott szájjal hallgatta John Silverék kalandjait. Csak hát most állandóan azt kell olvasnia, ha odahaza vannak. Már másodszorra. A gyerek nem unja meg, pedig jóból is megárt a sok. Kihozta hát a fiúcskát a kikötőbe, hogy egy kicsit levegőzzenek, hogy megmutassa neki, hol dolgozott. De a kölköt nem érdekli a műhely, a kollégák, meg a gyárigazgató óriási autója, kalózhajót, vitorlásokat keres, azért tekergeti olyan kíváncsian a nyakát. A férfi némán nézi szemben a hajót, de közben erősen fogja a fiúcska forró kezét, nehogy beleessen neki a vízbe. Arra gondol, hogy összepakol, s egyszerűen áthajózik Amerikába. Úgy hallotta, ott van elég munka, ott mindenki meggazdagszik, aki meg tudja fogni a dolog végét. Ő pedig ilyen. Egy-két év, s jöhet utána az asszony meg a gyerek. Még harminc sincs, erős, egészséges, s bár sohasem gondolt arra, hogy egyszer majd el kell költöznie innen, ahol született, ám a kikötői lármát, a hajókürtöket, a daruk csikorgását és a távoli kalapácscsattogást hallgatva, egyszeriben lehetségesnek tartja, hogy odaát új életet kezd. Nagy fehér házat lát, amelynek ajtajában felesége áll, s neki integet. Az asszony haja szépen berakva, csinos ruhát visel és piros, magas sarkú cipőt, ő pedig fényes automobilba száll be éppen, hogy a városba hajtson, ahol boltja van. Nem is boltos, inkább üzemvezető, a fia pedig valami jó iskolába jár, főnök lesz belőle. Megtakarított pénzük is van a bankban, valahol délen fognak vakációzni, egy olyan szigeten, amelyről ez a Stevenson ír. Meg kell adni, van fantáziája a fickónak. Vajon mennyit keresett ezzel a könyvvel? A kisfiú kezdetben nem értette, miért van az apja minden nap otthon, de aztán rájött, annál nincs jobb dolog a világon, hogy már másodszorra olvassa föl neki a *Kincses szigetet*. Alig várta, hogy az anyja elmenjen takarítani, s apja végre kinyissa a könyvet, és folytassa a történetet. Szerette a hangját, ahogy lapozott, pár oldal után már nem is őt hallotta, hanem Jimet, a fogadósfiút, John Silvert, Flint kapitányt vagy a doktort. És miközben hallgatta a történetet, kinccsel lett tele az egész ház, az utca, a környező üres grundok, minden, de minden. És ha kopogott valaki az ajtajukon, mindig azt gondolta, szállást kér náluk, és ő majd a ládájában térképet talál: a kincses sziget térképét. Abból majd kastélyt vesz a szüleinek, az anyjának szép ruhákat, az apjának pedig autót, akkorát, amilyen a gyárigazgatónak van, akiről az apja útközben mesélt. Most a túloldalt nézi, ahol a daruk vannak, és kalapácsok

csattognak. A kisfiú óvatosan előbbre lép, és kisandít a kerítés mögé. Mintha onnan különös parancsszavakat hallott volna, vitorlát bonts, horgonyt föl, ilyesmiket. Még biztosan vannak kalózok, ha nagy lesz, elszegődik hozzájuk inasnak. Na menjünk, mondja ekkor az apja, megfordul, s ügyet sem vet a férfira, aki a kezében fényképezőgépet tart. Ez Humphrey Spender. Huszonhat éves. Este egy férfival lesz randevúja. Arra gondol, hogy az élet hatalmas kalandok sorozata, aki mer, az nyer. Ezt is ki kell próbálnia.